

پیشنهاد می‌کند.

د. خدمات فنی. قریب پانزده سال است که اداره خدمات کتابداری شکل گرفت و ارائه خدمات فنی کتابخانه‌های عمومی را به طور متمرکز عهده‌دار بوده، با توجه به امکانات محدود، خدمات مؤثر و مطلوبی عرضه داشته است. تهیه برگه‌های استاندارد توسط این مرکز موجب صرفه‌جویی در وقت، هزینه، و نیروی انسانی کتابخانه‌هاست. اخیراً تحولاتی در آن صورت گرفته که با توجه به تقلیل پرسنل آن به نظر می‌رسد امکان ارائه خدمات مناسب به نحو گسترده وجود نداشته باشد. امیدواریم مسئولان هرچه زودتر نسبت به تقویت نیروی انسانی متخصص این اداره اقدام کنند. ضمناً به منظور ماشینی کردن کار ذخیره و بازیابی پیشنهاد می‌شود از کوربیس^۱ (تهیه شده در دفتر پژوهشهای فرهنگی) استفاده گردد. آنچه این نرم‌افزار بر صفحه ظاهر می‌کند فهرستبرگه استاندارد طبق قوانین آنگلوآمریکن است که با استفاده از چاپگر به تعداد دلخواه

• زندگی فرهنگی وجهی از زندگی است که در همه شرایط باید آن را دریافت.

• رسالت کتابخانه‌های عمومی ایجاب می‌کند، خدمات خود را به تمامی افراد جامعه ارائه نموده، محدودیتی از نظر مراجعان نداشته باشند.

قابل تکثیر است. در این نرم‌افزار مسایل خاص زبان و رسم الخط فارسی ملحوظ شده، بازیابی از طریق کلیه حوزه‌های معمول نظیر عنوان، مؤلف، مترجم، مصحح، ناشر، موضوعات، معرفهای اضافی در آن امکان‌پذیر است. همچنین برای حل مشکل جوینده در مواجهه با زبان سرعنوانها، جستجو از طریق کلید واژه نیز در این برنامه انجام می‌شود.

ه. فضا. هم‌اکنون ۱۴ کتابخانه عمومی در تهران وجود دارد که با توجه به آمار جمعیت و استاندارد ایفلا ۸۰ کتابخانه عمومی دیگر نیز باید تأسیس شود و کتابخانه‌های موجود تا سقف ۱۷۱۰ مترمربع فضای خود را توسعه دهند. ساختمان اکثر کتابخانه‌های موجود قدیمی است و از نظر کارایی و بهره‌دهی مناسب نیستند. وسعت کتابخانه‌ها در حال حاضر نیاز خدماتی آنها را برآورده نساخته برای حداقل خدمات کتابخانه‌ای با توجه به تعداد و پراکندگی آنها بسیار کم و ناچیز است.

و. تجهیزات. تجهیزات کتابخانه‌ها اغلب فرسوده شده و متعلق به سالیان پیش از انقلاب است و در جهت تعمیر و جایگزینی آنها تاکنون اقدامی صورت نگرفته است. همچنین با استانداردهای کتابداری نیز مطابقت ندارند.

ز. همکاری بین کتابخانه‌ای. در حال حاضر کتابخانه‌های

عمومی به طور مستقل و بدون یاری یکدیگر انجام وظیفه می‌کنند. امانت بین کتابخانه‌ای نقش مهمی در ارتباط کتابخانه‌ها دارد. پیشنهاد می‌شود تهیه فهرستگان کتابخانه‌ها شروع شود و مجموعه‌ها مورد بازبینی قرار گیرد تا بررسی شود آیا امانت بین کتابخانه‌ای می‌تواند تأثیر مهمی در ارتقاء کارایی کتابخانه‌ها داشته باشد یا خیر. زیرا تصور می‌رود به لحاظ تمرکز سفارش و خرید کتاب، کتابخانه‌ها از مجموعه‌های مشابهی برخوردار باشند. به طور کلی همکاری بین کتابخانه‌ای نیاز به تشکّل و گردهمایی کتابداران دارد. بر این اساس تشکّل جلسات مشترک نظام‌یافته به منظور استفاده از دستاوردهای کتابخانه‌های یکدیگر چه در ایران و چه در سایر کشورها ضروری به نظر می‌رسد. بازدیدهای جمعی از مراکز اطلاع‌رسانی، امکان شرکت در سمینارهای داخل و خارج از کشور نیز در این راستا بسیار مفید و مؤثر است. ضمناً امیدواریم نشریه پیام کتابخانه نقش مؤثر انتشاراتی داشته، انعکاسی از تنگناها، معضلات کتابخانه‌های عمومی، فعالیت کتابخانه‌ها در جهت رفع مشکلات، و راهیابی‌های تازه باشد و در آن به تلاش کسانی که در این شبکه کار می‌کنند ارج نهاده شده و تشویق مناسبی از آنان به عمل آید.

ح. همکاری با سایر مؤسسات فرهنگی. ضروری است کتابخانه‌های عمومی با سایر مراکزی که اهداف آموزشی، پژوهشی و تحقیقاتی دارند، چون کتابخانه ملی، مراکز آموزش عالی، مراکز تحقیقاتی ارتباط داشته باشند تا هم از آخرین دستاوردهای علمی، تخصصی مربوط به رشته خود باخبر شوند و هم بایستی پیوند کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی و اطلاع‌رسانی، به منظور تکمیل مجموعه‌ها گشوده شود.

سیدرضا تقوی

عضو هیأت رئیسه و رئیس کمیسیون فرهنگ و ارشاد اسلامی مجلس شورای اسلامی

— برای کتابخانه عمومی چه نقشی فائلید؟

— نقش و تأثیری که کتابخانه‌های عمومی در رشد فرهنگ جامعه دارند از هر جهت غیرقابل انکار است. در اینجا به طور مختصر به نمونه‌هایی از آن اشاره خواهد شد:

الف. کتابخانه‌های عمومی برای مراکز آموزش و تربیتی اعم از حوزه‌های علمیه، دانشگاهها و آموزش و پرورش، نقش پشتیبانی را ایفا می‌کنند، زیرا شاگردانی که در محضر اساتید درسهای فکری را می‌آموزند با مراجعه به کتابخانه و مطالعه کتابهای مختلف و دسترسی به نظرهای متنوع و متضاد، اطلاعات خود را در آن زمینه تکمیل و اندیشه خویش را تعمیق می‌بخشند. پس، از این جهت می‌توانیم برای کتابخانه‌های عمومی نقش

برخوردار است، زیرا اگر اوقات فراغت را با برنامه ریزیهای صحیح و حساب شده پر نکنیم چه بسا مفاسد و انحرافهای بسیاری بخش قابل توجهی از قشر پرترازی جامعه را به ورطه سقوط بکشاند.

در مجامع پیشرفته دنیا، کارشناسان برجسته با بهره گیری از دانش روانشناسی اجتماعی امکانات مناسب و برنامه های پرجاذبه ای را برای اوقات فراغت افراد جامعه در سطوح مختلف فراهم می سازند تا ضمن اینکه خلاء فراغت را پر کنند با هدایتهای لازم نشاط و انبساط را در روح و روان آنان بدمند و از آنچه نمی پسندند آنها را بازدارند.

حال باید دید کتابخانه های عمومی تا چه مقدار می توانند رپر کردن اوقات فراغت مؤثر باشند. آنچه مسلم است کتابخانه ها می توانند نقش بسیار مهمی را در این رابطه داشته باشند، اگرچه تا به حال در جامعه ما به کتاب و کتابخانه از این بُعد کمتر توجه شده است، ولی نسبت به آینده امیدواری فراوانی وجود دارد.

د. کتابخانه های عمومی با خدماتی که در اختیار اهل دانش و پژوهش می گذارند از لحاظ اقتصادی نیز کمک و مدد خوبی به زندگی افراد کتابخوان هستند، بخصوص آن دسته از دانشجویان که از خریدن کتاب، به صورت اختصاصی عاجزند.

... توسعه فرهنگی را چه تعریف می کنید؟

پیش از هر چیز باید نخست واژه «توسعه» و سپس واژه «فرهنگ» را معنا کرد تا بتوان پاسخی به این پرسش که «توسعه فرهنگی چیست؟» ارائه داد.

توسعه پدیده ای است که در هر جامعه ای اتفاق بیفتد تحولی گسترده را در ابعاد مختلف زندگی مادی و معنوی افراد آن جامعه بوجود خواهد آورد، یعنی این تحول از لحاظ وسعت و فراگیری به همان اندازه که فرهنگی و اجتماعی است، اقتصادی نیز هست. بنابراین توسعه به آن تحول چشمگیری می گویند که جامعه را از مرحله نازل و راکد به مرحله ای بالا و مترقی رسانده باشد به

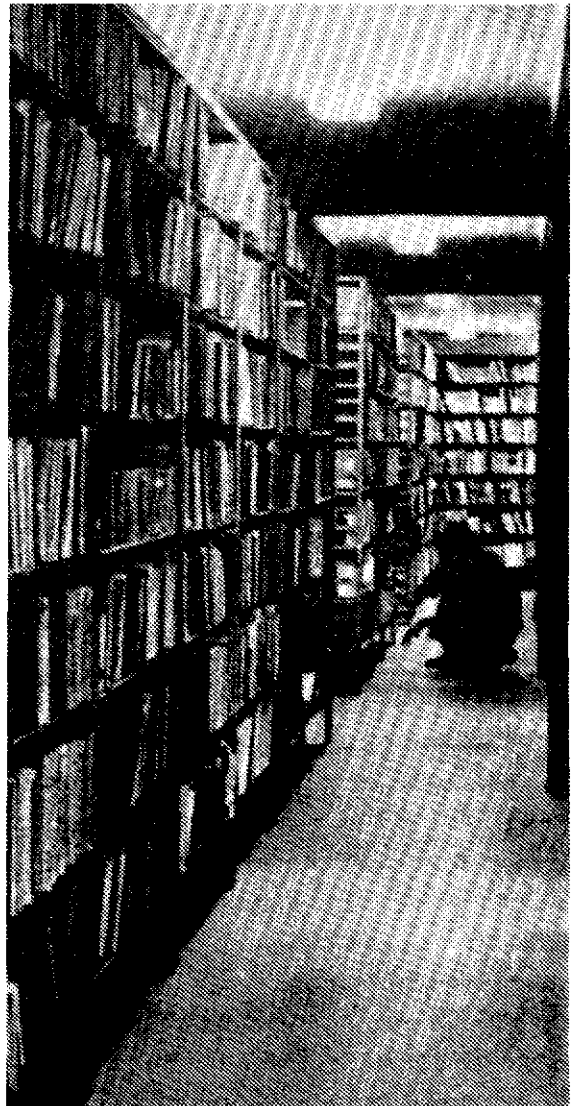
● کتابخانه های عمومی برای مراکز آموزشی و تربیتی اعم از حوزه های علمیه، دانشگاهها و آموزش و پرورش، نقش پشتیبانی را ایفا می کنند.

گونه ای که از کلیه ظرفیتهای موجود در جامعه تا حد مطلوب بهره گیری شود. البته برای دستیابی به چنین مرحله ای والا، برنامه ای لازم است که مبتنی بر اطلاعات دقیق علمی، آگاهیهای درست اجتماعی، شناخت اوضاع اقلیمی، سوابق تاریخی و فرهنگی و مسایل اعتقادی و مذهبی، منابع سرشار اقتصادی و روانشناسی اجتماعی مردم باشد.

آموزشی قابل باشیم و آنها را در ردیف مراکز آموزشی به حساب آوریم، چون هیچ مرکز آموزشی به جز داشتن کتابخانه کامل نمی شود.

ب. از آنجایی که کتابخانه های عمومی مرکزی برای مراجعه افراد مختلف هستند در تقویت و رشد فرهنگ عمومی جامعه نقش بسیار مؤثری را بازی می کنند، زیرا دانش پژوهان و علاقه مندان با بهره گیری از دریای ژرف و موج کتابخانه ها، و رشد افکار و اندیشه های خویش نه تنها خود را توانمند می سازند، بلکه خانواده و محیط دور و بر خویش را نیز تحت تأثیر قرار می دهند و در نتیجه فرهنگ عمومی جامعه را متأثر می سازند. بنابراین اگر مدعی شویم که یکی از عوامل مؤثر رشد فرهنگ عمومی، کتابخانه های عمومی هستند دچار افزون گویی نشده ایم.

ج. موضوع پر کردن اوقات فراغت افراد جامعه، بویژه قشر جوان و نوجوان برای هر نظام حکومتی از حساسیت بالایی

فرهنگ مجموعه‌ای از باورها و پندارهای ارزشی است که در آداب و رسوم، زبان، مذهب، ادبیات و سایر میراث‌های فرهنگی تجلی پیدا می‌کند و بر روی هم در خلق و خوی مردم اثر می‌گذارد. به عبارت دیگر، فرهنگ در حقیقت ماهیت معنوی ملت‌هاست که ساختار کیفی زندگی آنها را مشخص می‌کند. بنابراین، به تحول گسترده و همه‌جانبه‌ای که در باورها و پندارهای ارزشی و آرمانی به وجود آمده، به گونه‌ای که ساختار کیفی زندگی ملتی را دگرگون کرده باشد توسعه فرهنگی می‌گوییم.

— آیا پیوندی میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی وجود دارد؟ اگر دارد آن پیوند چیست و چگونه متجلی می‌شود؟

— با توجه به معنای توسعه که در پاسخ پرسش دوم ارائه شد می‌توان رابطه میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی را کاملاً مشخص کرد. به این ترتیب که هیچ توسعه‌ای در جامعه اتفاق نخواهد افتاد مگر اینکه نیروهای برجسته، رشدیافته، معتقد، متخصص، مقاوم و بلندهمت در آن وجود داشته باشند، چرا که توسعه باید به دست انسان‌های شایسته صورت پذیرد. بنابراین، رابطه و پیوند مستحکم کتابخانه‌های عمومی را با توسعه فرهنگی از همین جا باید به دست آوریم.

به عبارتی دیگر، باید در یک بررسی همه‌جانبه این نکته را روشن کنیم که کتابخانه‌های عمومی در ساختن انسان‌های برجسته و بصیر که پایه اصلی و بنیادین هر توسعه‌ای است چه جایگاهی را به خود اختصاص داده‌اند. هرگاه کتابخانه‌های

● اگر مدعی شویم که یکی از عوامل مؤثر رشد فرهنگ عمومی، کتابخانه‌های عمومی هستند دچار افزون گویی نشده‌ایم.

● یکی از ضعف‌های جامعه ما این است که توجه به فرهنگ گفتار از فرهنگ نوشتار به مراتب بیشتر است.

عمومی را چنانکه اشاره کردیم به عنوان یک دستگاه آموزشی و مرکزی که کارهای آموزشی و تربیت را پشتیبانی می‌کنند به حساب آوریم پیوند این گونه مراکز با توسعه فرهنگ از هر جهت روشن می‌گردد و همچنین تجلی این پیوند را در توسعه فرهنگی باید مشاهده کرد.

— برای تقویت یا تحکیم پیوند کتابخانه‌های عمومی و توسعه فرهنگی چه پیشنهاد دارید؟

— نخست باید به ضعف‌های موجود اشاره‌ای داشته باشیم که

شناسایی ضعف‌ها و سپس بیان جبران کمبودها، راه تحکیم و تقویت این پیوند را روشن می‌کند.

الف. یکی از ضعف‌های جامعه ما این است که توجه به فرهنگ گفتار از فرهنگ نوشتار به مراتب بیشتر است. به این معنا که مردم ما، بیشتر اطلاعات خود را از طریق زبان می‌گیرند تا از خواندن کتاب و مثلاً مطالعه روزنامه‌ها و جراید. شاید یکی از دلایل آن، آمار بالای بیسوادان باشد. این استدلال اگرچه تا حدودی صحیح به نظر می‌رسد، ولی اغلب باسوادان ما نیز در این مورد، به بیسوادان اقتداء کرده‌اند. یعنی پس از اینکه مطالعه و کتابخوانی خود را در حد رفع تکلیف و حفظ مطالب به شکل سطحی و موقت انجام دادند تا آموزگاران مدرسه یا استادان دانشگاه را فی‌الجمله راضی کنند، به مدرکی و پستی و میزی رسیدند، دیگر با کتاب و کتابخانه تقریباً خداحافظی می‌کنند. برای رفع این نقص باید فرهنگ کتابخوانی را هرچه بیشتر تقویت کنیم.

ب. آمار رشد جمعیت در کشور ما به خصوص در سال‌های اخیر، بسیار چشمگیر بوده است. به طوری که ظرفیتهای موجود جامعه پاسخگوی خدمات رسانی به بخش قابل توجهی از این جمعیت انبوه نیست و دستگاه‌های اجرایی با همه تلاشی که دارند همیشه چند سال از این رشد عقب‌تر هستند. در آموزش و پرورش، آموزش عالی، بهداشت و درمان، مسکن، و حمل و نقل، این کمبودها تجلی بیشتری دارند. یکی از مواردی که به تناسب رشد جمعیت توسعه و گسترش پیدا نکرده کتابخانه‌های عمومی هستند. چه بسیار مناطق پرجمعیتی را سراغ داریم که حتی یک واحد کتابخانه در آنها وجود ندارد، و لذا آن بخشی از توسعه فرهنگی که به کتابخانه ارتباط پیدا می‌کند باید توسعه یابد.

ج. اساس هر توسعه و تحولی در جامعه، تحقیقات است و ما در این سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، هرچه جلوتر می‌آیم توجه مسئولان را به امر تحقیقات بیشتر می‌بینیم، اگرچه تا نقطه مطلوب فاصله فراوان داریم ولی حرکت سال‌های اخیر از آینده خوبی خبر می‌دهد. ضعفی که در این موضوع وجود دارد عدم اهتمام لازم به ابزار تحقیقات در بخشی از امور است؛ به عنوان مثال؛ کتابخانه‌های عمومی و تخصصی را یکی از ابزارهای مهم تحقیقات باید به حساب آورد که تا به حال توجه کمتری به آنها شده است. پیشنهاد می‌کنم که به خاطر تحکیم پیوند کتابخانه‌های عمومی و توسعه فرهنگی بخشی از حمایتها و بودجه‌های تحقیقاتی به تأسیس و گسترش کتابخانه‌ها اختصاص پیدا کند.

د. ما گاهی در کارها گرفتار لوکس‌نگری هستیم، در صورتی که می‌توان معیارها را درجه‌بندی کرد و متناسب با پیشرفت‌ها کار را پیش برد، نه آنچنان بار را سنگین بگیریم که قادر به حمل آن نباشیم و نه آن‌گونه که از امکانات موجود بی‌بهره بمانیم. راه

وسطی را باید انتخاب کرد و نسبت به کتابخانه‌ها می‌توان از ظرفیتهای موجود حداکثر استفاده را برد و راه دیگر اینکه با ایجاد تنوع و اجرای طرحهای پرجاذبه کتابخانه‌های سیار را تشکیل داد و این پیوند را هر چه بیشتر استحکام بخشید.

دکتر عباس حرّی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

— به نظر شما کتابخانه عمومی چه رسالتی برعهده دارد؟

— اجازه بدهید ابتدا دو اصطلاح کلیدی در ترکیب «کتابخانه عمومی» را بشکافیم، شاید برای ادامه گفت‌وگو مفید باشد و بدانیم که درباره چه چیز صحبت می‌کنیم. این دو اصطلاح کلیدی یکی «کتاب» است و دیگری صفت «عمومی».

کتاب را من در معنای واقعی‌اش می‌بینم. اگرچه این معنای واقعی به تناسب امکانات و محدودیتهای دوره‌های تاریخی با الفاظ متفاوتی بیان شده است، لیکن اگر آن را توسعه‌آ به معنای هرگونه مطلبی که بر محملی ضبط شده باشد بپذیریم، درمی‌یابیم که کتاب در تمام دوره‌های تمدن بشر وجود داشته است. از تصاویر دیواره‌غارها که متعلق به عهد غارنشینی است تا آخرین پدیده‌های الکترونیکی امروز. معنای کتاب را نه صورت ظاهر، نه تعداد اوراق، نه محیل، نه نوع نمادها و سمبلهایی که برای ضبط و ارائه اندیشه‌ها به کار می‌رود، نه ادواری بودن و غیرادواری بودن، هیچ‌یک محدود نمی‌کند. بنابراین، کتابخانه محلّ نگهداری و عرضه کلبه صورتیهای نگهداری و عرضه هنر و دانش و اطلاعات است. اگر هم محدودیتی هست چارچوب آن را گرایشهای خاصّ ناشی از ویژگیهای مخاطبان پیش‌بینی شده تعیین می‌کند.

صفت «عمومی» در ترکیب کتابخانه عمومی در واقع برای مقابله با هرگونه قیدی است که سبب می‌شود کتابخانه‌های مقید دیگری (از جمله تخصصی، آموزشگاهی، دانشگاهی) برای استفاده از مجموعه خود لحاظ کنند. کتابخانه عمومی هیچ مانعی — اعم از نژادی، قومی، زبانی، دینی، جنسی، سنی، ملیتی، طبقاتی، فرهنگی، تحصیلاتی، و... را نمی‌پذیرد. مروری بر همین صفاتی که برشمردیم و تعمق در آنها نشان می‌دهد که کتابخانه عمومی مطلوب باید چه قدر مایه بگذارد تا بتواند چنین گستره‌ای را پاسخگو باشد.

ممکن است هم‌اکنون این سؤال به ذهن شما برسد که «پس کتابخانه عمومی باید جامع مجموعه تمام کتابخانه‌های دیگر باشد تا بتوان به آن اطلاق عمومی کرد». البته چنین چیزی نیست. هیچ کتابخانه‌ای در دنیا — چه عمومی و چه غیرعمومی — نمی‌تواند مدّعی باشد که چنین مجموعه‌ای را در محلی واحد گرد آورده است. اما خدمات در کتابخانه‌های عمومی همیشه آن

نیست که آنچه را جوینده می‌طلبند در محل داشته باشیم. نوعی دیگر از خدمات آن است که به جوینده اطلاع دهیم آنچه می‌طلبند در کجا می‌تواند بیابد. در اینجا است که کتابخانه عمومی با سایر کتابخانه‌ها و نیز مراکز و نهادهای مختلف علمی و فرهنگی پیوندی تنگاتنگ پیدا می‌کند.

حال ببینیم با توجه به توصیف این دو عنصر، کتابخانه عمومی چه رسالتی برعهده دارد. کتابخانه عمومی موظف به ارائه خدمات به جامعه‌ای است که برایش تعریف شده است. این جامعه را می‌توان به دو زیرمجموعه تقسیم کرد: یکی جامعه بالفعل و دیگری جامعه بالقوه.

جامعه بالفعل ناظر بر کسانی است که فی الواقع به کتابخانه مراجعه می‌کنند و کتابخانه نیز به تناسب خدماتی را به آنها ارائه می‌کند. این جامعه معمولاً نسبت ناچیزی از کلّ جامعه را به خود اختصاص می‌دهد، که البته این امر دلایل مختلفی دارد.

جامعه بالقوه در واقع کسانی هستند که در سیاستگذاری ایجاد یا گسترش کتابخانه ملحوظ شده‌اند. به عنوان مثال در آیین‌نامه کتابخانه‌های عمومی کشور آمده است که: «کلیه افراد هر شهر

• توسعه فرهنگی در واقع رشد آگاهیها، قابلیتها، و امکانات یک قوم در برآوردن نیازهای معنوی و مادی است.

• کتابخانه عمومی را نباید آبان‌دیس جامعه تلقی کرد که بود و نبودش تأثیری در جریان عادی فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی ندارد.

می‌توانند از کتابخانه‌های عمومی آن شهر... استفاده کنند». بنابراین، جامعه بالقوه کتابخانه، در هر نظام سیاستگذاری و برنامه‌ریزی از اهمیت بیشتری برخوردار است. زیرا اصل در برنامه‌ریزی بر جامعه بالقوه است. جامعه بالفعل نیز در واقع بخشی از جامعه بالقوه است که فعلیت یافته است.

بنابراین، رسالت کتابخانه عمومی ارائه خدمات مناسب به جامعه است، حتی اگر این جامعه عملاً به کتابخانه رجوع نکند. به همین دلیل است که گفته می‌شود کتابخانه عمومی نهادی فعال است نه متفعل؛ یعنی باید به سوی جامعه حرکت کند، نه آنکه منتظر بماند تا عناصری از جامعه به آن رجوع کنند. سخن از راه یافتن کتابخانه عمومی به خانه‌ها — از طریق تکنولوژیهای خانگی نظیر تلویزیون — طرح مسأله کتابخانه‌های پستی، کتابخانه‌های سیار و جز آن ناظر بر همین صفت «فعال» بودن کتابخانه عمومی است.

بحث استفاده از فیلم، نمایش، شب شعر، جلسات سخنرانی،